

Eidereenden in abnormaal verenkleed

C. Swennen

Enkele Eidereenden, *Somateria mollissima*, die als olieslachtoffer in de afgelopen winters naar het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) zijn gebracht, hadden een merkwaardig verenkleed. Op het eerste gezicht waren het eerstejaars mannetjes, dat wil zeggen, het latere prachtkleed, dat ze pas in de herfst of winter van hun derde kalenderjaar krijgen, was al duidelijk zichtbaar, maar nog niet volledig (zie figuren 1 en 2).

Jonge eidermannetjes geven altijd wat verwarring, vooral in het eerste jaar kunnen zij er totaal verschillend uitzien. Sommige hebben in hun eerste winter nog vrijwel een jeugdkleed, waardoor ze sterk op wijfjes lijken. Doorgaans hebben ze dan alleen enkele witte veren op de schouders en zijn ook een aantal flankveren zwart. Andere hebben in hun eerste winter al een vrij volledig prachtkleed met alleen hier en daar nog wat bruine veren. Eerste winter vogels hebben echter altijd een totaal bruine vleugel. Dat is bij een vliegende vogel of wanneer men de vogel in de hand heeft het beste te zien.

De afwijkende vogels hadden echter vleugels waarin verspreide witte dekveren voorkwamen, echter niet zoveel dat ze tot de volgende jaar-klasse gerekend konden worden. Woerden in de tweede winter hebben namelijk altijd vrijwel de gehele voorvleugel wit, wel is de boeg dan nog zwart en kan er een zwarte lijn door het wit lopen. Verder waren er bij de afwijkende eenden op de kop tot boven het oog witte veren die later zwart worden. Deze komen anders nooit bij jonge woerden in het gebied voor.

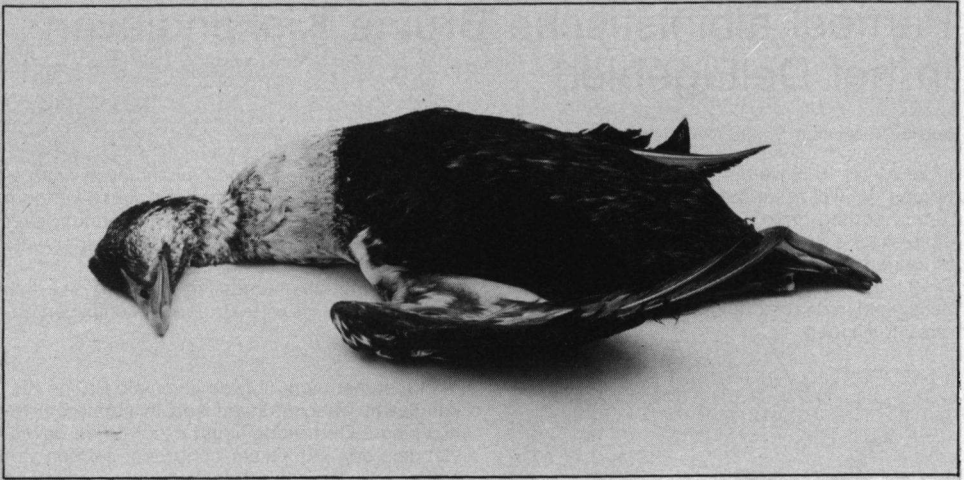
Bij de autopsie kwam de verrassing. Het waren geen woerden maar wijfjes. Ze hadden een ovarium met een eileider. Deze eileiders waren gekronkeld en verwijd, zoals dat bij elke vogel voorkomt dat een maal een ei heeft gelegd. Ook de bulla, een orgaan op de vertakking van de luchtpijp was duidelijk vrouwelijk. De mannetjes hebben hier aan één zijde een blaas zitten. Dit laatste kenmerk gebruiken wij ook vaak om jonge donsruikens te seksen. Zelfs van nog niet geheel volgroeide embryo's uit een ei kan het geslacht bij de meeste eendesoorten met zekerheid worden bepaald aan de hand van de bulla. In twee jaar tijd werden er op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee vijf van deze afwijkende dieren onder de aangebrachte vogels

ontdekt en bovendien zag ik een levend individu op het wad onder Vlieland.

Uit de literatuur is bekend dat vrouwelijke vogels door een verschuiving in de verhouding tussen vrouwelijk en mannelijk hormoon bij de eerstvolgende rui een verenkleed krijgen met duidelijk mannelijke kleurpatronen. Zo'n verschuiving in de hormoonbalans kan experimenteel ontstaan door hormooninjecties en ook door castratie. Van nature kan het voorkomen door afwijking of beschadiging van het ovarium. Dit laatste kan worden veroorzaakt door een ziekte, een gezwel of door ouderdom. De ovaria van de door ons onderzochte vogels waren duidelijk in slechte conditie. Eén van de vogels was door mij achttien jaar eerder als geslachtsrijp, broedend wijfje van onbekende leeftijd (maar in ieder geval minstens drie jaar oud) op Vlieland geringd. Daarna had ik haar in 1974 en in 1979 nogmaals als broedvogel gevangen, waarbij geen afwijking op het verenkleed werd geconstateerd. Het is dus heel goed mogelijk dat het hier om een ouderdomsverschijnsel gaat. Nu komt het bij vogels niet vaak voor dat ze seniel worden. Ook bij Eidereenden was het nog nooit geconstateerd. Uit mijn ringonderzoek blijkt dat de vrouwelijke Eidereenden van de Nederlandse kolonies het gehele jaar

Figuur 1. Wijfjeseidereend, minstens 21 jaar oud, met een mannelijk verenkleed.

Figuur 2. Eén van de andere adulte vrouwelijke Eidereenden met een mannelijk kleed.

door in de Waddenzee blijven en dus sinds 1925 vrijwel nooit het risico hebben gelopen van te worden geschoten (er is enige stroperij, maar deze heeft nauwelijks omvang). Dat is anders in de ons omliggende landen. In Denemarken schieten ze bijvoorbeeld jaarlijks gemiddeld 150.000 en in Finland 50.000 Eidereenden. In de andere landen is de jacht pas recentelijk afgeschaft of verder beperkt. Bij een hoge jachtdruk is de kans om oud te worden niet erg groot en dan heeft men te doen met een zich sterk verjongende populatie. Onze broedvogelpopulatie is oud. Tijdens een vorig jaar gehouden controle troffen wij nog verscheidene broedende vogels aan, die wij als kuiken in 1964 of 1965 hadden geringd. Een tweede mogelijkheid is dat door de hoge belasting van het Nederlandse kustwater met producten van de chemische industrie, de hormoonbalans wordt verstoord. Dit zal bij verder onderzoek moeten worden uitgezocht.

■ C. Swennen, Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee, postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel, 02220-19 541.

LITTERATUUR:

Swennen, C., P. Dulven & G.J.M. Wintermans (1989): Abnormal plumage in possibly senile female Eiders *Somateria mollissima*. *Wildfowl* 40: 127-130.

Stuifzandgebied krijgt kans

De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland gaat vijftig hectare bos in het Hulshorsterzand uitdunnen om het stuifzandgebied een kans te geven zich beter te ontplooiën. In het verleden zijn stuifzanden bestreden met snelgroeiende bomen en planten. Daarmee zijn ook de broed- en voedselplaatsen van verschillende vogelsoorten verdwenen. Ook specifieke planten en korstmossen verdwenen. Door het, in fasen, kappen van het bos bij het Hulshorsterzand moet het gebied zichzelf in stand kunnen houden. Dan wordt het ook weer aantrekkelijk voor bedreigde vogelsoorten als de Nachtzwaluw, de Duinpieper en de Boomleeuwerik.

Naast particulieren en mensen van vogelasiels en recreatiecentra, waren medewerkers van het Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat en Waterschappen en Rijkspolitie betrokken bij het verzamelen van dode en zieke vogels langs onze kust. Ik wil allen die geholpen hebben bij het verzamelen of het vervoeren van deze dieren naar het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee hier heel hartelijk voor bedanken.

Aan de veldwaarnemers wil ik vragen naar dit soort afwijkende vogels uit te zien en ze mij te melden. Als het om dode of zieke vogels gaat, zouden wij graag zo spoedig mogelijk het dier op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee nader willen bekijken. Uiteraard zijn wij ook benieuwd naar andere afwijkingen in het verenkleed en ook naar dit soort afwijkingen bij andere soorten vogels.

Nieuw Zwitsers vogelbeschermingsblad 'Ornis'

Afgelopen najaar (november) verscheen het eerste nummer van de Schweizer Vogelschutz SVS 'Ornis', in A4 formaat. Artikelen over de vogeltrek, het Fanel-reservaat, een rubriek met meningen van het verbond, een bladzijde voor de jeugd, korte nationale en internationale berichten, literatuur en een foto van een 'raadselvogel'. Het blad is de voortzetting van het tijdschrift 'Vögel der Heimat' in de 59ste jaargang. De uitgever van 'Ornis' is Schweizer Vogelschutz SVS, Verband für Vögel- und Naturschutz, Geschäftsstelle: Zurlindenstraße 55, Postfach 8036 Zürich, telefoon 09 41 (0)1 4 637 271.

Redaktion Ornis, Postfach, 8036 Zürich, Zwitserland, telefoon 09 4 114 637 271, fax (0)14 614 778.